

О.П. Близнюк, канд. екон. наук, доц. (ДБТУ, Харків)

С.С. Скакунова, здоб. ОС «магістр» (ДБТУ, Харків)

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підприємницька діяльність завжди пов'язана з ризиком, обумовленим наявністю багатьох чинників, що впливають на процес та результати економічної діяльності та які не можна заздалегідь визначити. Як соціально-економічна категорія ризик є невід'ємною складовою господарського механізму, який можна трактувати як міру можливості настання несприятливої події або певного поєднання ряду таких подій. Прояв ризикової ситуації полягає у відхиленні фактичних значень критичних показників від нормального, стійкого, середнього або альтернативного рівня.

Категорія ризику займає чільне місце в економічній науці й практиці. Ризик є елементом результатів виконання будь-якого управлінського рішення внаслідок того, що невизначеність – це неминуча умова господарювання. Ризик є наслідком невизначеності. Виникнення невизначеності обумовлене, у першу чергу, тим, що більшість процесів, пов'язаних із підприємницькою діяльністю, первісно недетерміновані, тобто, практично неможливо заздалегідь визначити темпи й напрямки науково-технічного розвитку, зміну кон'юнктури ринку, переваг споживачів, прояв тих або інших природно-кліматичних явищ тощо.

Існує велика кількість наукових підходів щодо систематизації видів ризиків, що використовується у сучасній теорії ризик-менеджменту. До основних видів ризиків можна віднести: стратегічні ризики; фінансові ризики; операційні ризики; ризики загроз або ризики небезпек (форс-мажорні ризики) тощо. Наслідками ігнорування або недостатнього врахування ризиків для підприємств можуть бути: утворення наднормативних запасів нереалізованої продукції; зменшення розмірів прибутку в порівнянні з очікуваним; зниження ефективності операційної та фінансово-інвестиційної діяльності; незапланованих витрат трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів; втрачена вигода в результаті реалізації невірною управлінського рішення тощо.

Незважаючи на потенційну небезпеку наслідків і втрат, викликаних реалізацією того або іншого виду ризику, він є каталізатором прогресу, джерелом можливого прибутку. В умовах ринкових відносин досить важливою є проблема ефективного управління фінансовими ризиками підприємств. Це обумовлено тим, що фінансові ризики найбільшою мірою впливають на фінансовий результат підприємства і, як наслідок, на його ринкову вартість.

Фінансовий ризик підприємства може виникати в результаті вибору власниками або фінансовими менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення певної кінцевої мети фінансово-господарської та інвестиційної діяльності у перспективі при ймовірності отримання фінансових втрат внаслідок невизначеності умов його реалізації.

Наслідки фінансового ризику можуть характеризуватися як позитивними, так і негативними результатами фінансово-економічної діяльності. Рівень фінансового ризику насамперед вимірюється розмірами можливого економічного збитку: величиною втрати доходу, прибутку, певної суми капіталу підприємства, який оцінюється в грошовому вимірюванні.

Фінансовий ризик як об'єктивне явище характеризується суб'єктивністю оцінки рівня фінансового ризику, яка здійснюється різними учасниками фінансово-господарської діяльності з використанням таких чинників, як різний рівень повноти й вірогідності інформації, кваліфікація фінансових менеджерів, їх професійний досвід у сфері ризик-менеджменту тощо.

Основними класифікаційними ознаками (критеріями) фінансових ризиків підприємства можуть бути: джерело виникнення фінансового ризику; об'єкт оцінювання ризику; сукупність фінансових інструментів; можливість страхування; вид фінансового ризику; комплексність фінансового ризику; можливі фінансові наслідки ризику; характер прояву ризику в часі; рівень можливих фінансових втрат; рівень імовірності реалізації ризику; можливість передбачення ризику; інші ознаки.

Залежно від джерел виникнення фінансового ризику розрізняють: систематичний (ринковий) ризик, який характерний для всіх учасників фінансової діяльності, та несистематичний (специфічний) ризик, який характеризує ймовірність фінансових втрат, пов'язаних із неефективною діяльністю конкретного підприємства, якому можна запобігти за рахунок здійснення ефективного ризик-менеджменту.

Основними видами систематичних (ринкових) фінансових ризиків є: відсотковий ризик, що виникає в результаті непередбаченої зміни відсоткових ставок на фінансово-кредитному ринку (облікової, кредитної, депозитної); валютний ризик, що виникає в результаті високої волатильності обмінних курсів іноземних валют; ціновий, курсовий, інвестиційний ризики, внаслідок несприятливої зміни ринкової кон'юнктури та фондових індексів тощо.

Основними видами несистематичних (специфічних) фінансових ризиків є: ризик зниження фінансової стійкості або ризик порушення фінансової рівноваги підприємства внаслідок незадовільної структури капіталу; ризик неплатоспроможності підприємства, який характеризується зниженням рівня ліквідності оборотних активів; інвестиційний ризик, який характеризує можливість виникнення фінансових втрат у процесі здійснення інвестиційної діяльності (ризик реального та фінансового інвестування); кредитний та депозитний ризики; інноваційний ризик, пов'язаний із впровадженням нових фінансових технологій та інструментів; податковий ризик, що виникає в результаті зміни законодавчих актів та введення нових податків і зборів, змін порядку нарахування і термінів сплати існуючих обов'язкових платежів, відміни податкових пільг тощо; інфляційний ризик, пов'язаний із можливістю зниження доходів та прибутків, знецінення реальної вартості капіталу підприємства в умовах інфляції; політичний ризик, який може проявлятися внаслідок суспільно-політичних потрясінь, зміни форм власності, її перерозподілу тощо; інші види ризиків (криміногенний, форс-мажорний) тощо.

За сукупністю фінансових інструментів фінансові ризики можна поділити на такі групи: індивідуальний фінансовий ризик, який властивий окремим фінансовим інструментам; портфельний фінансовий ризик, що характеризує сукупний ризик комплексу різних за характеристиками фінансових активів, які об'єднані у диверсифікований інвестиційний портфель. За рівнем можливих фінансових втрат фінансові ризики можна поділити на допустимий, критичний, катастрофічний рівні фінансових ризиків.

За рівнем імовірності реалізації фінансові ризики поділяються на такі групи: із низьким рівнем імовірності реалізації (коефіцієнт варіації за ризиком не перевищує 10%); із середнім рівнем імовірності реалізації (коефіцієнт варіації за ризиком перебуває в межах 10-25%); із високим рівнем імовірності реалізації (коефіцієнт варіації за ризиком перевищує 25%).

За можливістю передбачення фінансових ризиків можна виокремити такі групи: прогнозований фінансовий ризик, що пов'язаний із циклічним розвитком економіки, зміною кон'юнктури фінансового ринку, розвитком конкуренції, яка впливає на ринкові відсоткові ставки, валютні курси, фондові індекси, прогнозування яких можна здійснювати в короткостроковому періоді; непередбачуваний фінансовий ризик, який характеризується невизначеністю та непередбачуваністю прояву та впливу на економічних суб'єктів.

Фінансові ризики в процесі функціонування підприємств та здійснення ним економічної діяльності постійно перетинаються, між різними видами ризиків можуть виникають причинно-наслідкові зв'язки. Основне завдання ефективного ризик-менеджменту полягає у виборі оптимальної сукупності методів, способів, інструментів запобігання впливу фінансових ризиків, проведення заходів з нейтралізації та мінімізації негативних наслідків фінансових ризиків для підприємницьких структур.

Таким чином, ризик, у тому числі, фінансовий є наслідком невизначеності, елементом будь-якого управлінського рішення. Виникнення невизначеності обумовлене, у першу чергу, тим, що більшість процесів, пов'язаних із фінансово-господарською, інвестиційною діяльністю підприємств є недетермінованими, тобто, практично неможливо заздалегідь визначити напрямок зміни та вплив великої кількості макро- та мікроекономічних чинників, коливання кон'юнктури ресурсного, споживчого, фінансово-інвестиційного ринків, темпи й напрямки науково-технічного розвитку, прояв тих або інших природно-кліматичних явищ тощо.

Інформаційні джерела

1. Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку суб'єктів національного господарства : монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро: Журфонд, 2019. 420 с.
2. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки : монографія. К. : КНУТД, 2018. 344 с.
3. Пересада А. А. Інвестиційний аналіз / А. А. Пересада, Ю. М. Коваленко, С. В. Онікієнко. К. : КНЕУ, 2012. 485 с.
4. Гриценко А. А. Взаємодія держави і бізнесу в контексті реалізації державної інвестиційної політики : монографія. Суми : Університетська книга, 2021. 327 с.